

• جایگاه درس مبانی جامعه شناسی

جامعه شناسی یکی از رشته های علوم اجتماعی است. دیگر رشته های علوم اجتماعی عبارتند از مردم شناسی، جمعیت شناسی، پژوهشگری اجتماعی و ارتباطات اجتماعی و ... « مبانی جامعه شناسی » برخوردار از یک نگاه کلی به موضوع های جامعه شناسی است و برای کلیه رشته های تحصیلی اعم از علوم انسانی ضروری است . مبانی جامعه شناسی به ارایه تعاریف و مفاهیم می پردازد و مختصری از دیدگاه های جامعه شناختی را در بر دارد.

• طرح درس مبانی جامعه شناسی:

انحرافات اجتماعی
قدرت و سیاست
کار و شغل
خانواده
پایگاه و نقش
تغییرات اجتماعی

- ۱- کلیات
- ۲- روش تحقیق
- ۳- فرهنگ
- ۴- گروه و سازمان
- ۵- نهاد های اجتماعی
- ۶- قشر بندی اجتماعی

• اهداف درس مبانی جامعه شناسی :

- ۱- آشنایی با جایگاه این رشته در مقایسه با رشته های دیگر علوم اجتماعی
- ۲- آشنایی با تعاریف مفاهیم مرتبط با جامعه شناسی مانند: فرهنگ، گروه، نهاد، قشر بندی، قدرت ، پایگاه و ...
- ۳- آشنایی مختصر با دیدگاه های جامعه شناختی و نظریه های اجتماعی
- ۴- ارایه دیدگاه و چارچوب تحلیلی به دانشجویان برای تجزیه و تحلیل مسأله اجتماعی

فهرست مطالب

- فصل اول: کلیات جامعه شناسی
- فصل دوم: روش تحقیق
- فصل سوم: فرهنگ
- فصل چهارم: گروه و سازمان
- فصل پنجم: نهاد های اجتماعی
- فصل ششم: قشر بندی اجتماعی
- فصل هفتم: انحرافات اجتماعی
- فصل هشتم: قدرت و سیاست
- فصل نهم: کار و شغل و اقتصاد
- فصل دهم: خانواده
- فصل یازدهم: پایگاه و نقش
- فصل دوازدهم: ساختار و تغییرات اجتماعی

فصل اول

عنوان:

کلیات جامعه شناسی

اهداف:

- ۱- آشنایی با مفاهیمی مانند جامعه و جامعه شناسی
- ۲- آشنایی با تاریخچه جامعه شناسی
- ۳- آگاهی از جایگاه جامعه شناسی در میان سایر رشته های علوم اجتماعی

جامعه:

مفهوم جامعه به افرادی اشاره دارد که در یک قلمرو جغرافیایی خاص زندگی می کنند با هم تعامل دارند و در هویت و فرهنگ مشترکی، سهیم هستند.

جامعه شناسی چیست؟

جامعه شناسی، مطالعه سیستماتیک رفتار اجتماعی و گروه های انسانی است. ابتدا روی نفوذ روابط اجتماعی، نگرشها و رفتارهای افراد و بر اینکه چگونه جوامع شکل می گیرند و تغییر می کنند تاکید دارد.

تعریف جامعه شناسی

جامعه شناسان به شیوه های مختلف «جامعه شناسی» را تعریف کرده اند. ۱- آگوست کنت فرانسوی آن را علم تجزیه و تشریح مظاهر زندگی اجتماعی، نامید. ۲- امپل دورکیم فرانسوی جامعه شناسی را علمی می داند که شیوه های خاص و متفاوت زندگی اجتماعی را که متکی بر «وجدان جمعی» است بررسی می کند.

جامعه شناسی و علوم اجتماعی:

اصطلاح علم به بدنه ای از دانش اشاره دارد که به وسیله روش های مبتنی بر مشاهده سیستماتیک بدست آید. جامعه شناسی مانند رشته های علمی دیگر، به منظور افزایش درک و فهم در مطالعه سیستماتیک و سازمان یافته پدیده ها (در این مورد، رفتار انسانی) درگیر است.

ویژگی های علم

«رابرتسون» علم را دارای ویژگی هایی بدین شرح می داند:

۱- علم، تجربی است.

- ۲- علم، معرفتی منظم است.
- ۳- یافته‌های علمی قابل تعمیم است.
- ۴- علم درصد تبیین جهان است.

■ پیدایش و توسعه جامعه شناسی

جامعه شناسی جوانترین رشته علوم اجتماعی است. اگوست کنت در فرانسه، واژه جامعه شناسی را در کتاب فلسفه اثباتی که در سال ۱۸۳۸ منتشر شد، ابداع کرد. او عقیده داشت که علم جامعه شناسی باید مبتنی بر مشاهده و طبقه بندی سیستماتیک باشد نه بر مبنای اقتدار و حدس و گمان.

■ جایگاه جامعه شناسی

«اگوست کنت» جامعه شناس فرانسوی را پدر «جامعه شناسی جدید» دانسته‌اند، زیرا وی جامعه شناسی را علم مستقلی اعلام کرد و آن را در طبقه‌بندی علوم جای داد، او می‌گوید: علوم به ترتیب زیر از «فلسفه» جدا شده و استقلال یافته‌اند:

- ۱- ریاضیات
- ۲- نجوم
- ۳- فیزیک
- ۴- شیمی
- ۵- زیست‌شناسی
- ۶- جامعه شناسی

■ تقسیم‌بندی جامعه شناسی

جامعه شناسی را از لحاظ: ۱- روش مطالعه، ۲- سطوح تحلیل، ۳- هدف پژوهش، ۴- موضوع، به بخش‌های مختلفی تقسیم می‌کنند.

■ تقسیم‌بندی جامعه شناسی از نظر سطوح مختلف تحلیل

دو سطح مهم از سطوح مختلف عبارتند از:

- ۱- جامعه شناسی کلان: عبارت از تحلیلی است که نظام های اجتماعی گسترده و پر دامنه، مانند شهر، سازمان های اجتماعی و ساختارهای اجتماعی را مورد مطالعه قرار می‌دهد.
- ۲- جامعه شناسی خرد: این سطح تحلیل جامعه شناختی با برخوردهای رو در روی اجتماعی در زندگی و رفتارهای بین اشخاص در گروه‌های کوچک سر و کار دارد.

■ جامعه شناسی و دیگر علوم اجتماعی

علوم اجتماعی علاوه بر جامعه شناسی، ۵ علم اجتماعی دیگر یعنی تاریخ، مردم شناسی، اقتصاد، سیاست و روان شناسی را شامل می‌شود.

■ رشته‌های تخصصی جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی به بسیاری از رشته‌های تخصصی تقسیم می‌شود که قسمتی از آنها به شرح زیر است:

جرم و بزهکاری

جمعیت‌شناسی

جامعه‌شناسی صنعتی

جامعه‌شناسی روش‌شناختی

روش‌شناسی و آمار

■ ادامه رشته‌های جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی روستایی

روانشناسی اجتماعی

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

جامعه‌شناسی مذهبی

جامعه‌شناسی شهری

قشربندی و تحرک

رفتار جمعی و ارتباط جمعی

جامعه‌شناسی فرهنگی

بوم‌شناسی انسانی

ازدواج و خانواده

جامعه‌شناسی پزشکی

جامعه‌شناسی نظامی

جامعه‌شناسی سیاسی

■ سطوح تجزیه و تحلیل: جامعه‌شناسی خرد و کلان

جامعه‌شناسی خرد و کلان باید به عنوان سطوح تجزیه و تحلیل در نظر گرفته شوند، زیرا آنها تعیین می‌کنند که جامعه‌شناسی می‌خواهد چه جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی را آزمایش کند.

■ تعریف خرد و کلان

جامعه‌شناسی خرد با مطالعه افرادی که با هم در زندگی روزانه در تعامل هستند در ارتباط است

جامعه شناسی کلان به روابط میان ساختارهای اجتماعی بدون اشاره به تعامل افراد درگیر در آن، تأکید دارد.

■ مروری بر مفاهیم فصل اول

- ۱- جامعه شناسی کاربردی: استفاده از رشته جامعه شناسی با هدف خاص به کارگیری کاربردهای علمی برای رفتار انسانی و سازمانها.
- ۲- دیدگاه تضاد: یک رویکرد جامعه شناختی که فرض می کند رفتار اجتماعی به بهترین وجه برحسب تضاد یا تنش بین گروه‌های در حال رقابت درک می‌شود.
- ۳- کژکارکرد: یک عنصر یا فرایند جامعه که ممکن است سیستم اجتماعی را برهم زند یا به کاهش ثبات بینجامد.

■ ادامه مروری جامع شناسی

- ۴- دیدگاه تعامل‌گرا: رویکردی جامعه شناختی است که به شکل‌های تعامل اجتماعی روزمره یا اساسی تعمیم می‌یابد.
- ۵- کارکردهای پنهان: کارکردهای ناخواسته و ناآگاهانه، اهداف پنهان.
- ۶- تخیل جامعه شناختی: آگاهی از ارتباط بین یک فرد و جامعه وسیعتر.
- ۷- جامعه شناسی: مطالعه سیستماتیک رفتار اجتماعی و گروه‌های انسانی.

■ فصل دوم

عنوان:

روش تحقیق

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم موج—ود در روش تحقیق در علوم اجتماعی

۲- آگاهی از انواع تحقیقات اجتماعی

■ تحقیق پذیری یا اثبات پذیری

تحقیق پذیری بدین معنی است که هر مطالعه می تواند بوسیله دانشمندان دیگر دوباره انجام شود. این به این خاطر ممکن است که دانشمندان به تفصیل گزارش می دهند که آنها چگونه تحقیقاتشان را انجام می دهند. تحقیق پذیری مهم است زیرا بخشی از تحقیق را برای بررسی انتقادی دانشمندان، آزمایش مجدد و بازنگری بوسیله همکاران فراهم می کند.

■ متغیر مستقل و وابسته

متغیرهایی که علت وقوع چیزی می شوند متغیرهای مستقل هستند. متغیرهایی که در آنها تغییر (یا اثری) مشاهده می شود متغیرهای وابسته هستند.

■ نمونه

معمولا به خاطر اینکه بررسی همه افراد در جامعه آماری مورد مطالعه غیرممکن است جامعه شناسان از یک نمونه استفاده می کنند. نمونه انتخاب تعدادی از افراد به روشی است که نماینده گروه بزرگتر باشد.

■ متغیر

یک متغیر یکسری خصوصیات (سن، تحصیلات، طبقه اجتماعی) است که در درجات متفاوت رخ می دهد. بعضی مواد ثقل بیشتری از بقیه دارند، بعضی افراد درآمد بیشتری از بقیه دارند، میانگین سطح تحصیلات در کشورهای توسعه یافته بیشتر از کشورهای در حال توسعه است. هر کدام از اینها یک متغیر کمی است، متغیری که به طور عددی اندازه گیری می شود.

■ مطالعه موردی

بررسی کامل یک گروه کوچک، یک تصادف یا یک جامعه است. مطالعات موردی بطور اولیه از طریق مشاهده دقیق، کسب اطلاعات از مطلعین و مصاحبه های غیررسمی انجام می شوند.

■ طرح تحقیق

طرح تحقیق، یک طرح تفصیلی یا روشی برای بدست آوردن داده‌ها به طور علمی است. یک طرح تحقیق، گام حساسی برای جامعه‌شناسان است و نیاز به خلاقیت و ابتکار دارد.

■ فرضیه

از یک بررسی دقیق نظریه مرتبط و یافته‌های قبلی، یک جامعه‌شناس قادر به بیان یک یا چند فرضیه خواهد بود، فرضیه بیان موقتی و قابل آزمایش در مورد روابط میان متغیرها است. این متغیرها باید به طور دقیق تعریف شوند تا قابل اندازه‌گیری باشند.

■ آزمایش

طرح آزمایشی شامل یک روش کنترل شده مشاهده رفتار است که محقق متغیرهای مستقل را دستکاری می‌کند تا اثرات آنها را روی متغیرهای وابسته تعیین کند.

■ تحقیق میدانی

وقتی محققان می‌خواهند زندگی اجتماعی را در محیط طبیعی آن مطالعه کنند، آنها نوعاً طرح تحقیق میدانی را انتخاب می‌کنند. در حقیقت، رفتار جامعه‌شناختی به بهترین شکل موقعی مطالعه می‌شود که مردم به احتمال زیاد به طور طبیعی رفتار می‌کنند و احتمال کمتری وجود دارد که آنها سعی کنند به شیوه‌های مورد انتظار رفتار کنند.

■ پیمایش

پیمایش، معمول‌ترین روش تحقیق است که بوسیله جامعه‌شناسان به کار برده می‌شود و شامل جمع‌آوری داده‌ها به وسیله پرسیدن سوالاتی از مردم درباره رفتارها و نگرش‌هاست. این سوالات ممکن است به روش مصاحبه رو در رو یا مصاحبه تلفنی یا بوسیله یک پرسشنامه (کاغذ و قلم) پرسیده شود.

■ روش علمی

پنج گام اساسی در روش علمی وجود دارد که جامعه‌شناسان و دیگر محققان از آن پیروی می‌کنند. آنها عبارتند از: (۱) تعریف مسأله، (۲) بررسی و مرور ادبیات، (۳) تنظیم فرضیه، (۴) انتخاب طرح دقیق و سپس جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها و (۵) انجام نتیجه‌گیری.

■ اعتبار و روایی

روش علمی مستلزم داشتن اعتبار و روایی در نتایج تحقیق است. اعتبار به این موضوع اشاره دارد که، معیار یا مقیاس به کار گرفته شده تا چه اندازه به طور واقعی نمایانگر پدیده مورد مطالعه است. روایی به درجه ثبات نتایج یک تحقیق اشاره دارد.

■ نظریه و الگوی تبیینی

مجموعه‌ای از مفروضاتی است که به طور منطقی مرتبط بوده و می‌تواند در برابر واقعیت آزمایش شود.

■ پوزیتویسم

یک دکترین فلسفی است که اعتقاد دارد دانش علمی فقط می‌تواند با موجودیت‌های قابل مشاهده سر و کار داشته باشد که تئوری‌ها را اثبات یا رد می‌کند.

جامعه‌شناسی پوزیتویسم با ایده‌ای همراه است که براساس آن جامعه‌شناسی باید از اصول علوم طبیعی پیروی کند و از طریق روش‌های تحقیق معتبر کمی و خالی از ارزش، دانش عینی تولید کند.

■ مفاهیم اساسی «روش تحقیق»

۱- روش: مجموعه شیوه‌ها و تدابیری است که برای شناخت حقیقت و برکناری از خطا بکار می‌رود.

۲- تحقیق: تحقیق به معنی پژوهش، ثابت کردن، رسیدگی و واریسی کردن و به کنه مطلب رسیدن است.

۳- روش تحقیق: عبارت است از کلیه وسایل و مراحل جمع‌آوری منظم اطلاعات و شیوه تجزیه و تحلیل منطقی آنها برای نیل به یک هدف.

■ مراحل روش علمی تحقیق عبارتند از:

۱- بیان مساله و طرح موضوع: این امر شامل محدود کردن مساله، اثبات ضرورت مساله و لزوم انجام بررسی تجربی در مورد آن است.

۲- ارایه فرضیه: «فرضیه» حدس و گمانی است که در ذهن محقق درباره رابطه احتمالی «علت و معلول» بین دو یا چند «متغیر» وجود دارد.

۳- طرح تحقیق: طرح تحقیق شامل طرح، نقشه، برنامه خط‌مشی، «روش جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات» یا مجموعه‌ای از جستجوهای است که محقق برای رسیدن به «هدف تحقیق» خواهد پیمود.

■ ادامهٔ مراحل ...

۴- گردآوری داده: پس از اینکه داده‌ها و اطلاعات لازم جمع‌آوری شد محقق باید به تجزیه و تحلیل آنها بپردازد.

۵- نتیجه‌گیری و تهیه گزارش تحقیق: پژوهشگر پس از آنکه مراحل مذکور را با دقت انجام داد باید مشخص کند آیا فرضیه نخستین تایید می‌شود یا رد می‌گردد یا نتایج بدست آمده ناکافی است و به نتیجه‌گیری نمی‌انجامد.

■ شیوه‌های گردآوری اطلاعات

- الف) پژوهش میدانی یا مشاهده همراه با مشارکت
- ب) روش پیمایش
- ج) مطالعات «آزمایشی» و گروه کنترل
- د) استفاده از اسناد و مدارک
- ه) نمونه‌گیری، سرگذشت گروهی، مطالعه موردی

■ قانون و نظریه در جامعه شناسی

اگر «جامعه شناسی» بخواهد به مفهوم دقیق کلمه «علمی» باشد، باید پدیده‌های اجتماعی گذشته را تبیین و پدیده‌های اجتماعی آینده را به دقت علوم تجربی «فیزیک و شیمی» پیش‌بینی کند. به همین منظور جامعه‌شناسی نیز به قوانین کلی نیاز دارد تا بتواند تحت آن قوانین حاکم بر روند جامعه، پدیده‌های اجتماعی را مورد تبیین و پیش‌بینی قرار دهد.

■ مروری بر مفاهیم فصل دوم

- ۱- همبستگی: ارتباط بین دو متغیر که به موجب آن یک تغییر در یکی با تغییر در دیگری همراه است.
- ۲- متغیر وابسته: متغیری در ارتباط علت و معلولی که در معرض تاثیر متغیر دیگر است
- ۳- فرضیه: یک بیان حدسی در مورد روابط بین دو یا چند متغیر.

■ ادامه مروری ...

- ۴- متغیر مستقل: متغیری در یک رابطه علت و معلولی که وقتی تغییر کند، موجب تغییر در متغیر دوم می‌شود یا به آن اثر می‌گذارد.
- ۵- تعریف عملیاتی: تبیین یک مفهوم انتزاعی که به اندازه ای خاص است که به محقق امکان می‌دهد، مفهوم را اندازه‌گیری کند.
- ۶- روایی: درجه‌ای که یک مقیاس، نتایج با ثباتی را فراهم می‌کند.

■ ادامه مروری ...

- ۷- طرح تحقیق: یک طرح تفصیلی یا روشی برای جمع‌آوری داده به روش علمی.
- ۸- روش علمی: یک سری مراحل سیستماتیک و سازمان یافته که حداکثر عینیت و ثبات در تحقیق را برای یک مساله تضمین می‌کند.
- ۹- متغیر: یک رفتار یا خصوصیت قابل سنجش که در معرض تغییر، تحت شرایط گوناگون است.

■ فصل سوم

عنوان:

فرهنگ

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم مربوط به فرهنگ

۲- اطلاع از انواع فرهنگ

۳- آگاهی از ویژگی‌های فرهنگ

■ انسجام فرهنگی

ارزشها و هنجارهای هر فرهنگ بعضی مواقع باهم در تضادند. انسجام فرهنگی به پیوند دادن عناصر فرهنگی متضاد که یک کل منسجم و هم‌نوایی را موجب می‌شود دلالت دارد.

■ نمادها

کلمات، تصاویر، ایما و اشاره‌ها یا اشیاء که مفهوم و معنی خاصی را حمل می‌کنند یا در بر دارند و فقط به وسیله افرادی درک می‌شوند که در یک فرهنگ، مشترک هستند. یک نماد به طور ساده هر چیزی است که به صورت معنی‌دار چیزی را به موجودات انسانی معرفی می‌کند.

■ عرف

مقرراتی برای رفتارهایی است که ریشه در اخلاقیات ما دارد. آنها به اندازه‌ای مهم فرض می‌شوند که اتصال به آنها برای حفظ اخلاق صلح و ثبات در جامعه ضروری در نظر گرفته می‌شود مثل آداب و رسوم.

■ فرهنگ

تعریف کلاسیک از فرهنگ بوسیله ادوارد تیلور صورت گرفته است که: «فرهنگ، کل پیچیده‌ای است که شامل دانش، اعتقاد، هنر، اخلاقیات، قانون، آداب و رسوم و هر نوع توانایی‌ها و عادات است که بوسیله انسان به عنوان عضوی از جامعه کسب می‌شود».

■ خرده فرهنگ

خرده فرهنگ متعلق به بخشی از جامعه است که در الگوی متمایزی از عرف، آداب و رسوم و ارزشها شریک هستند و با الگوی جامعه بزرگتر فرق می‌کند.

■ شوک فرهنگی:

شوک فرهنگی، فشار اجتماعی و روانشناختی است که ما ممکن است وقتی با فرهنگی مواجه شویم که به طور اساسی با محیط فرهنگی ما متفاوت است تجربه کنیم.

■ قوانین:

قانون نوع سوم از هنجار است. قوانین، هنجارهایی هستند که به طور رسمی تعریف می‌شوند و به وسیله اشخاص طراحی کننده آنها، تقویت می‌شوند. آداب و رسوم و عرف به کندی تغییر می‌کنند و اغلب به طور ناآگاهانه ایجاد می‌شوند اما قوانین به طور آگاهانه ایجاد و تقویت می‌شوند.

■ ضدفرهنگ:

یک ضدفرهنگ، خرده فرهنگی است که ارزشها و هنجارهای اجتماعی را رد می‌کند و در جستجوی سبک زندگی جایگزین است. ضدفرهنگ نوعاً در بین افراد جوان متداول است.

■ بازتولید فرهنگی:

انتقال هنجارها و ارزشهای فرهنگی از نسلی به نسل دیگر است. بازتولید فرهنگی به مکانیزم‌هایی دلالت دارد که به وسیله آنها تداوم تجربه فرهنگی در طول زمان حفظ می‌شود. فرآیندهای آموزش و پرورش در جوامع مدرن از مکانیزم‌های اصلی بازتولید فرهنگی است.

■ هنجار:

هنجارها به طور ساده، مقررات و استانداردها و انتظاراتی هستند که رفتار اعضای یک جامعه را هدایت می‌کنند. آنها تعاریف آماده شده برای وضعیت‌ها و نقشه‌هایی برای انتظارات ما درباره رفتار مناسب و نامناسب هستند. جامعه‌شناسان حداقل سه دسته عمده از هنجارها را شناسایی کرده‌اند که عبارتند از: آداب و رسوم، عرف و قوانین.

■ انواع فرهنگ

فرهنگ به لحاظ تحلیل غالباً به دو جزء «مادی و غیرمادی» تقسیم می‌شود:

الف) فرهنگ غیرمادی: عبارتست از ارزشها، هنجارها، باورها، نگرشها و نمادها.

ب) فرهنگ مادی: شامل وسایلی است که به دست اعضای پیشین جامعه ساخته شده و برای اعضای حاضر به ارث مانده است مانند تکنولوژی.

■ فرهنگ:

شیوه کلی زندگی مردم و در بردارنده رسم ها، نهادها، باورها و ارزشهای جامعه است. فرهنگ به مثابه یک نیروی پیوند دهنده، عمل می‌کند و با ویژگی‌هایی که دارد مردم را از نظر نگرش ها، باورها و سنتهای مشترک بهم پیوند می‌دهد. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱- انتقال فرهنگی

۲- انباشت فرهنگی

۳- اشاعه فرهنگی

■ گسیختگی فرهنگی:

به معنی اشکال در نحوه انتقال تجربه‌ها از گذشته به حال است. طرح مساله گسیختگی از آن جهت اهمیت پیدا می‌کند که روند استمرار فرهنگی با فراز و نشیب‌هایی مواجه است. در اثر تکنولوژی جدید، کشورهای در حال گذار، دچار تغییر و تحول شدند و در این تحولات، سنتها و آداب و رسوم آنها روبه سستی گذارده بی‌آنکه فرهنگ گذشته، تشهت و یا فرهنگ نوین صنعتی، کاملاً جذب شده باشد.

■ از خود بیگانگی

از خود بیگانگی به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن مردم اختیار خود را درباره دنیای اجتماعی که خود بدست آورده‌اند از دست بدهند و در نتیجه آن، خود را در یک محیط اجتماعی خصمانه، بیگانه می‌یابند.

■ کارل مارکس و اصطلاح «از خود بیگانگی»

به زعم «مارکس» از خود بیگانگی در روابط تولید جای دارد. تقسیم کار و مالکیت فردی وسایل تولید، موجبات پیدایی شرایط و مقتضیاتی دون شأن انسان را فراهم می‌سازد که در آن انسان مورد بهره‌کشی انسان قرار می‌گیرد، محصول فعالیت انسان از تولید کننده اش جدا می‌شود و اقلیتی بدان دست می‌یابد. جوهر انسانی به جای آنکه به خودانسان بازگردد در اشیای تولید شده جذب می‌شود و اینگونه از خود بیگانگی در انسان ایجاد می‌شود.

■ پس افتادگی فرهنگی:

پس افتادگی فرهنگی یا «تاخر فرهنگی» مفهومی است که توسط «ویلیام آگ برن» جامعه‌شناس آمریکایی مطرح گردید. او می‌گوید: «الگوهای فرهنگی» یک جامعه در تمامیت خود از عناصر بهم پیوسته و منسجم تشکیل می‌شود.

■ ادامه پس افتادگی فرهنگی:

اگر در بخشی از آن تغییری حاصل شود، این تغییر سبب ایجاد تنش‌ها و فشارهایی در بافت دیگر قسمت‌ها می‌شود و به ناگزیر تناسبی که بین آن عناصر و عنصرهای دیگر برقرار است از میان می‌رود و در نتیجه «پس افتادگی فرهنگی» پدید می‌آید.

■ مروری بر مفاهیم فصل سوم:

- ۱- انسجام فرهنگی: دور هم جمع کردن عناصر متضاد فرهنگی، که نتیجه آن هم‌نوایی و انسجام در کل است
- ۲- نسبیت فرهنگی: نگرش به رفتار افراد از دیدگاه فرهنگ خود.
- ۳- ویژگی‌های عام فرهنگی: اعمال کلی که در هر فرهنگی پیدا می‌شود.
- ۴- فرهنگ: کلیت رفتار قابل یادگیری و قابل انتقال اجتماعی.

■ ادامهٔ مروری ...

- ۴- شوک فرهنگی: احساس تعجب و بی‌جهتی که افراد، وقتی اعمال فرهنگی متفاوت از فرهنگ خود را می‌بینند و تجربه می‌کنند.
- ۵- هنجارهای رسمی: هنجارهایی که عموماً مکتوب و شامل مقررات دقیق برای بیه متجاوزان است.
- ۶- هنجارهای غیررسمی: هنجارهایی که به طور عمومی درک می‌شود اما به طور دقیق ثبت شده نیستند.

■ ادامهٔ مروری ...

- ۷- فرهنگ مادی: جنبه‌های فیزیکی یا تکنولوژیکی زندگی روزانه ما.
- ۸- فرهنگ غیرمادی: تعدیل فرهنگی با عوامل غیر مادی نظیر آداب و رسوم، اعتقادات، الگوهای ارتباطات و شیوه استفاده از اشیای مادی.
- ۹- خرده فرهنگ: بخشی از جامعه که در الگوی متمایزی از عرف، آداب و رسوم و ارزش‌ها، از الگوی جامعه بزرگتر متفاوت است.

■ فصل چهارم

عنوان:

گروه و سازمان

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم مربوط به گروه و سازمان

۲- آگاهی از انواع گروه‌ها و سازمان‌ها

۳- اطلاع از آسیب‌های دیوان‌سالاری

■ پویایی گروهی:

گروه‌ها تمایل دارند روی اعضای خود نفوذهای موثر و قدرتمندی اعمال کنند و آنها تمایل به تغییر دارند. در جستجوی کلمه‌ای که جوهره این فرایندهایی را که در گروه‌ها رخ می‌دهد بیوشاند، کرت لوین، محقق مشهور گروه‌ها، اصطلاح پویایی گروهی را ابداع کرد.

■ بوروکراسی:

سیستمی از اداره در جوامع مدرن است که با سازمان پیچیده ای همراه بوده و بر مبنای مقررات رسمی، وظایف شغلی تخصصی، ساختار سلسله‌مراتبی و غیرشخصی استوار است. در نظر ماکس وبر، رشد سازمان‌های بوروکراتیک، پیامد اجتناب‌ناپذیر افزایش عقلانیت در جوامع مدرن است.

■ سازگاری:

همگرایی تفکرات، احساسات و رفتار افراد به سمت هنجار گروهی، سازگاری نامیده می‌شود. در اکثر اوقات، این تمایل اجازه می‌دهد که واکنش‌ها و پاسخ‌های افراد دیگر، پاسخها و واکنش‌های ما را هدایت کند و به این علت است که ما به طور خصوصی نظر گروه را می‌پذیریم.

■ سازمان غیررسمی:

در هر سازمانی الگوی تعامل و روابطی که وجود دارد که به وسیله نمودار سازمان رسمی پیش‌بینی نشده است. هرکسی در سازمان‌های بوروکراتیک کار کرده باشد می‌داند، «روابط اولیه» در حقیقت درون ساختار رسمی تنیده شده است. روابط اولیه درون چیزی پیدا می‌شود که آن را سازمان غیررسمی می‌نامند، یعنی در گروهی که در آن روابط شخصی با مقررات، تشریفات و احساسات هدایت می‌شود که سازمان رسمی آن را فراهم نکرده است.

■ ویژگی‌های بوروکراسی:

ماکس وبر نوع ایدئال بوروکراسی را دارای شش جنبه اساسی زیر می‌داند:

- ۱- ساختار اختیار سلسله مراتبی
- ۲- تقسیم کار و تخصص‌گرایی
- ۳- قوانین و مقررات مکتوب
- ۴- شایستگی فنی یا تخصصی
- ۵- غیرشخصی بودن
- ۶- ارتباطات مکتوب و رسمی

■ الیگارش:

حکمرانی با افراد محدود و تاثیر بوروکراتیزه شدن جنبش‌های اجتماعی، مورد علاقه و توجه نظریه پردازان تضاد بوده است. رابرت میشلر از طریق تحقیقاتش، ایده «قانون آهنین الیگارش» را ابداع کرد یعنی شرایطی که تحت آن یک سازمان دمکراتیک به یک بوروکراسی تبدیل می‌شود و حکمرانی با افراد محدودی است.

■ گروه‌های مرجع:

جامعه شناسان وقتی از گروهی صحبت می‌کنند که افراد به عنوان استاندارد برای ارزیابی خودشان و رفتارهایشان از آنها استفاده می‌کنند، اصطلاح گروه مرجع را به کار می‌گیرند.

■ گروه:

در اصطلاح جامعه‌شناختی، گروه عده‌ای از افراد را گویند که دارای هنجارها، ارزشها و انتظارات مشترک است و به طور منظم و آگاهانه با هم تعامل دارند. اعضای تیم بسکتبال بانوان دانشکده، یک گروه را تشکیل می‌دهند.

■ طبقه بندی گروه‌ها:

گروه‌های اجتماعی را می‌توان براساس ویژگی‌های خاص آنها به انواع متعددی تقسیم کرد:
الف: گروه اولیه یا نخستین: «چارلز هورتن کولی» اصطلاح گروه نخستین را برای توصیف گروه‌هایی چون: خانواده، دوستان، همسایه و همسالان بکار برد.

■ ب: گروه ثانویه یا دومین:

- گروه‌هایی هستند که بی‌شتر حالت رسمی دارند و روابط میان افراد کمتر مبتنی بر احساس و عاطفه و صمیمیت است. اعضای این گروه بنا به مقاصد ویژه و عملی مانند تصمیم‌گیری و انعقاد قرارداد بیکدیگر می‌پیوندند.

■ گروه‌های فشار و ویژگی‌های آنها:

گروه‌های سازمان یافته‌ای هستند که اعضای آن سعی دارند نفوذ در دیگران داشته و قصد دارند برای رسیدن به هدف‌های خود بر دیگران فشار آورند. مانند: سندیکاها و کارتل‌ها. جامعه‌شناسان «احزاب سیاسی» را از نوع گروه‌های فشار به حساب نمی‌آورند زیرا آنها در تلاش یافتن قدرت به صورت مستقیم و علنی هستند.

■ آسیب‌های دیوان سالاری (بوروکراسی):

- ۱- تحجر شخصیت
- ۲- دیوان زدگی
- ۳- کاغذ بازی
- ۴- جابجایی هدفها و وسیله‌ها

■ مروری بر مفاهیم فصل چهارم

- ۱- بوروکراسی: بخشی از سازمان رسمی است که در آن مقررات و رتبه بندی سلسله مراتبی برای رسیدن به کارایی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
- ۲- سازمان رسمی: گروهی با هدف خاص است که در جهت حداکثر کردن کارایی، طراحی و ساختار می‌یابد.
- ۳- گروه: تعدادی از افراد با هنجارها، ارزشها و انتظارات مشترک که به طور منظم و آگاهانه با هم در تعامل هستند

■ ادامه مروری ...

- ۴- قانون آهنین الیگارشی: اصلی در زندگی سازمانی است که تحت شرایط آن حتی سازمان های دمکراتیک نیز به بوروکراسی‌هایی تبدیل می‌شوند که به وسیله افراد محدودی اداره می‌شوند.
- ۵- گروه اولیه: گروه کوچکی که به وسیله صمیمیت، تجمع چهره به چهره و همکاری توصیف می‌شود.
- ۶- گروه ثانویه: یک گروه رسمی و غیرشخصی که در آن صمیمیت اجتماعی و درک متقابل کمی وجود دارد.

■ فصل پنجم

عنوان:

نهاد های اجتماعی

اهداف:

- ۱- آشنایی با مفاهیم مربوط به نهادهای اجتماعی
- ۲- اطلاع از انواع نهادهای اجتماعی
- ۳- آگاهی نسبت به کارکرد نهادها

■ روابط متقابل نهادها:

هیچ نهادی در خلاء عمل نمی کند.

مذهب، حکومت، تجارت، آموزش و پرورش و خانواده در حالت پایداری از تعامل طرفین قرار دارند

■ کارکردهای نهادی:

نهادها، کارکردهای آشکاری دارند که به آسانی به عنوان بخشی از اهداف ظاهری نهاد قابل تشخیص است و کارکردهای پنهانی که غیرعمدی بوده و ممکن است قابل تشخیص نباشد و اگر قابل شناسایی باشد به عنوان پیامد جانبی مورد توجه قرار می گیرد.

■ نهادهای اجتماعی:

جامعه شناسان پنج نهاد اصلی را شناسایی نموده اند که برای نسلها دوام آورده اند و در واقع در همه جوامع شناخته شده وجود داشته اند.

۱- خانواده

۲- آموزش و پرورش

۳- اقتصاد

۴- حکومت

۵- مذهب

■ توتالیتریسم:

توتالیتریسم که در مقابل دموکراسی قرار دارد، نوعی از سیستم سیاسی است که در آن یک حاکم با قدرت مطلق سعی می کند همه مراحل زندگی اجتماعی را کنترل کند. خصوصیات دولت توتالیتر شامل یک ایدئولوژی تفصیلی است که طراحی شده تا همه مراحل زندگی افراد را شامل شود.

■ دموکراسی:

مفهوم نوین دموکراسی مبتنی بر دو فرض اساسی است. اول اینکه، سیستم سیاسی دمکراتیک از طریق مکانیزم انتخابات برقرار می‌شود. دوم، از شهروندان انتظار نمی‌رود به طور عمیق در سیاست درگیر شوند، صرفاً نیاز است که آنها رای بدهند.

■ ایدئولوژی:

اعتقادات یا نظریات مشترک به توجیه علائق و منافع گروه‌های مسلط کمک می‌کند. ایدئولوژی در همه جوامعی که در آنها نابرابری سازمان یافته وجود دارد، یافت می‌شود. مفهوم ایدئولوژی با قدرت پیوند نزدیکی دارد.

■ مفهوم نهاد اجتماعی:

«نهاد» را معمولاً بخش یا نظامی از ارزشها، شیوه‌های قومی، آداب و رسوم و قوانین می‌دانند که نقش آن استقرار رفتارهای مناسب برای ایفای «کارکردهای سیاسی» در یک جامعه است.

■ طبقه‌بندی نهادهای اجتماعی

آنها به دو دستف نهادهای اصلی و نهادهای فرعی تقسیم می‌شوند. سه صفت؛

الف: عمومی، ب: ضروری، ج: مهم

ملاک‌های این طبقه‌بندی‌اند. نهادهای اصلی و پایه‌انهایی هستند که عموم افراد جامعه در آنها مشارکت دارند و وجودشان برای دوام و بقای جامعه ضروری است و برای خیر فردی و جمعی بسیار مهم‌اند. نهادهای فرعی این صفات را ندارند. اینها «نهادهای وابسته و متغیری» هستند که در درون نهادهای «اصلی و پایه» جا دارند.

■ مروری بر مفاهیم فصل پنجم:

۱- ویژگی‌های عام فرهنگی: اعمال عام که در هر فرهنگی پیدا می‌شود.

۲- بنیادگرایی: متصل به دکترینهای مذهبی‌ای که قبلاً پذیرفته شده و اغلب با یک کارکرد همراه است.

۳- برنامه درسی پنهان: استانداردهای رفتار که به وسیله جامعه، درست در نظر گرفته می‌شود و با ملایمت و زیرکی در مدارس آموخته می‌شود.

۴- دنیوی کردن: فرایندی است که از طریق آن نفوذ مذهبی در نهادهای دیگر اجتماعی از بین می‌رود.

■ فصل ششم

عنوان:

قشربندی اجتماعی

اهداف:

۱- اطلاع از عوامل مؤثر بر قشربندی اجتماعی

۲- آشنایی با انواع قشربندی های اجتماعی

■ تبعیض:

اعمال افراد و گروه هایی که به طور سیستماتیک و به صورت معکوس بر فرصتهای زندگی دیگران اثر می گذارند. تبعیض ممکن است از تعصب و پیشداوری و خصومت عمدی در مقابل دیگران ناشی شود، ولی ممکن است همچنین به طور غیرعمدی رخ دهد حتی وقتی که مردم به صورت فعال سعی می کنند دچار پیشداوری و تعصب نشوند.

■ همانند گردی:

اصطلاح کلی برای توصیف فرایندی به کار می رود که به موجب آن گروه های اقلیت قومی و نژادی به تدریج الگوهای گروه اکثریت را اتخاذ می کنند و به جریان اجتماعی وسیعتر جذب می شوند.

■ نژاد پرستی نهادی:

آداب و رسوم، قوانین و اعمال تصویب شده که به طور سیستماتیک نابرابری های نژادی در جامعه را ایجاد و منعکس می کنند، چه افراد این اعمال را به قصد نژادپرستی داشته باشند یا خیر.

■ کثرت گرایی:

در جوامع کثرت گرا، گروه زیر دست و تحت سلطه مجبور نیست که سبک زندگی و سنت های خود را کنار بگذارد. کثرت گرایی بر مبنای احترام متقابل بین گروه های متنوع در یک جامعه برای فرهنگ های هم دیگر است.

■ قشربندی طبقاتی:

اصطلاح قشربندی طبقاتی به سیستم نهادینه شده ای اشاره دارد که به کمک آن بعضی از گروه ها منابع اقتصادی و قدرت بیشتری از دیگران دارند.

■ تضاد یا کشمکش:

تعارض بین افراد یا گروه‌ها در جامعه است. تضاد به دو شکل رخ می‌دهد. یکی در جایی که بین منافع دو یا چند فرد یا گروه برخورد پیش می‌آید و دیگری در جایی که مردم یا جمعیت‌ها به صورت تضاد فعال با دیگری درگیر می‌شوند.

■ طبقه حاکم و طبقه زیردست:

کارل مارکس عقیده داشت که برای درک نظم اجتماعی باید کسی را که ابزار تولید اقتصادی در یک جامعه را در دست دارد، شناسایی و درک کرد. او مبنای مادی جامعه را به عنوان عامل کلیدی ساختار اجتماعی می‌دانست. بنابراین در نظر مارکس، قشربندی اجتماعی و ساختار اجتماعی یکی و مشابه هم بودند.

■ ادغام:

وقتی که یک گروه اکثریت و یک گروه اقلیت با هم ترکیب می‌شوند تا یک گروه جدیدی را تشکیل دهند. از طریق ازدواج با همدیگر در طی چند نسل، گروه‌های متنوع در جامعه ترکیب شده و گروه جدیدی را تشکیل می‌دهند.

■ قشربندی اجتماعی

دو اصطلاح برای طبقه بندی و قراردادن افراد جامعه در «لایه‌های گوناگون» بوجود آمده است. یکی تفکیک و دیگری قشربندی:

الف: تفکیک: فرآیندی است که مردم را براساس نقش و پایگاهی که در جامعه دارند به گروه‌های مختلف تجزیه و مرتبه‌بندی می‌کند.

ب: قشربندی: در قشربندی تفاوت‌های موجود در پایگاه افراد تداوم پیدا می‌کند، بطوریکه از رهگذر این فرآیند در ساختار جامعه تشعبت شوند.

■ انواع مختلف قشربندی اجتماعی در تاریخ:

جامعه‌شناسان در طول تاریخ چهار نوع «قشربندی اجتماعی» را تشخیص داده‌اند:

۱- نظام بردگی

۲- نظام کاستی

۳- نظام سلسله مراتبی

۴- نظام طبقاتی

■ هویت جنسی و نقش‌های جنسیتی:

«هویت جنسی» مربوط می‌شود به احساس فرد از «زن بودن یا مرد بودن» اما «نقش‌های جنسیتی» به «فرآیند جامعه‌پذیری» اشاره دارد که طی آن «هنجارهای اجتماعی زنانگی و مردانگی» تثبیت می‌شود.

■ مروری بر مفاهیم فصل ششم:

- ۱- آپارتاید: سیاست حکومت آفریقایی جنوبی که برای حفظ جدایی سیاه‌ها، رنگی‌پوستها و آسیایی‌ها از سفیدهای حاکم طراحی شده است.
- ۲- همانندگردی: فرآیندی است که به وسیله آن شخص، سنت فرهنگی خودش را برای اینکه جزئی از فرهنگ متفاوت دیگری شود، فراموش می‌کند.
- ۳- فرضیه برخورد: یک دیدگاه تعامل‌گراست که معتقد است تماس نژادی بین افراد پایگاه‌های یکسان در شرایط غیررقابتی، تعصب را کاهش خواهد داد.

■ ادامه مروری ...

- ۴- کثرت‌گرایی: احترام‌طرفینی بین گروه‌های متنوع در یک جامعه برای فرهنگ‌های همدیگر است، به طوری که به اقلیت‌ها اجازه اظهار فرهنگ خودشان بدون بروز تعصب داده می‌شود.
- ۶- کلیشه‌ها: تعمیم‌های غیرمعتبر درباره همه اعضای یک گروه که تفاوت‌های افراد را در داخل گروه در نظر می‌گیرد.

■ فصل هفتم

عنوان:

انحرافات اجتماعی

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم مربوط به انحرافات اجتماعی

۲- آگاهی از انواع انحرافات اجتماعی

■ نظریه فشار یا محدودیت:

در طول دهه ۱۹۶۰ رابرت مرتون بر مبنای بینش دورکیم یک نظریه از انحراف، ساخته و ارائه کرد که مبتنی بر مفاهیم ناهنجاری یا فشار ساختاری است. این نظریه، نظریه فشار یا محدودیت نامیده می‌شود. مرتون اظهار می‌دارد که در شرایط متغیر و ناهنجار، یک فشار ساختاری بین اهداف تجویز یافته فرهنگی سیستم اجتماعی و ابزارهای نیل به هدف که به طور اجتماعی پذیرفته شده‌اند، ایجاد می‌شود.

■ انواع انحراف

مرتون می‌گوید افراد در مقابل فشار به یکی از پنج شیوه زیر پاسخ می‌دهند. فقط شیوه اول انحراف نیست.

۱- سازگاری:

یک فرد سازگار هر دو اهداف متداول جامعه و ابزارهای متداول رسیدن به آنها را می‌پذیرد.

۲- نوآوری:

یک فرد نوآور اهداف جامعه را می‌پذیرد، اما ابزارهایی که به طور اجتماعی پذیرفته شده است را رد می‌کند و بنابراین مستعد انحراف است تا به این اهداف برسد.

■ ادامه انواع انحراف

۳- آیین‌گزاری:

یک آیین‌گزار، علاقه و منافعی در اهداف متداول جامعه ندارد، هر چند که با پیروی از رفتارها و مقررات مقرر شده به حرکت خود ادامه می‌دهد. با رد کردن اهداف متداول، یک آیین‌گزار، یک منحرف است.

■ ادامه انواع انحراف

۴- واپس‌زنی:

یک واپس زن یا واگرا، ابزارها و اهداف جامعه را رد می کند، اما با هیچ چیز دیگری که جامعه به عنوان چیز ارزشمند به آن توجه دارد، جایگزین نمی کند.

۵ - شورش

یک شورش اهداف و ابزارهای جامعه را رد و آنها را با اهداف و ابزارهای جدید جایگزین می کند.

■ نهاد، خود و فراخود

طبق نظر فروید، شخصیت سه جزء دارد: نهاد، خود و فراخود. نهاد براساس خواسته ها، محرکات و تمایلات موروثی به طور زیست شناختی ساخته می شود. خودخواه، تحریکی، ضداجتماعی و ناآگاهانه است. خود، جزء آگاه و عقلایی شخصیت است که فکر می کند، طراحی می کند و تصمیم می گیرد. در حدود چهار یا پنج سالگی، فراخود - خیلی آگاهانه - شروع به رشد می کند.

■ جرم سازمان یافته یا تشکیلاتی:

جرم سازمان یافته، جرمی است که از طریق عملیات تجاری غیرقانونی انجام می گیرد. این عملیات با ساختار کم و بینش رسمی تعریف می شود که در طول زمان تداوم می یابد، به سوی اهداف مشترکی هدایت می شود که رهبران مشخص، خارج از قانون انجام می دهند.

■ جرم سیاسی:

جرم سیاسی شامل سوء عملکرد و جرمی است که در داخل یا بر علیه یک سیستم سیاسی صورت می گیرد. این دسته از کجروی ها در برگیرنده طیف وسیعی از فعالیت های سوء استفاده از قدرت می شود. بسیاری از جرایم سیاسی ماهیتاً اقتصادی است.

■ کجروی و نابهنجاری:

«کجروی اجتماعی و فرهنگی» نتیجه نابسامانی ها و گسیختگی میان ارزشها و هنجارهای اجتماعی است. جامعه شناس اصطلاح «بهنجار» را در عطف به رفتار یا ساختاری «منظم و استاندارد شده» به کار می برد.

■ مروری بر مفاهیم فصل هفتم

- ۱- ناهنجاری: از دست رفتن مسیر در یک جامعه وقتی که کنترل اجتماعی رفتار فردی غیرموثر شده است.
- ۲- جرم: تجاوز از قوانین کیفری که برای آن جریمه های رسمی به وسیله مقامات حکومتی به کار برده می شود.
- ۳- جرایم شاخص: هشت نوع جرم که FBI در گزارش های سالانه خود ارایه می کند عبارتند از: قتل، تجاوز، راهزنی، حمله، دزدی با اعمال عنف، سرقت، دزدی با وسایل موتوری و آتش زدن.

■ ادامه مروری ...

- ۴- نظریه برچسب زدن: رویکردی انحرافی که سعی دارد توصیف کند چرا افراد به عنوان کجرو در نظر گرفته می شوند در حالی که دیگران که در رفتار مشابه درگیرند در نظر گرفته نمی شوند.
- ۵- جرایم یقه سفید: جرایمی که افراد یا شرکت های مرفه در ارتباط با فعالیت های تجاری روزانه شان مرتکب می شوند.

■ فصل هشتم

عنوان:

قدرت و سیاست

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم مربوط به قدرت و سیاست

۲- آگاهی از مدل‌های قدرت

۳- اطلاع از انواع قدرت

■ مدل‌های قدرت و اقتدار:

۱- مدل نخبگان قدرت: مدل نخبگان قدرت به طور بسیار نزدیکی با نظریه تضاد اجتماعی بخصوص با کار سی‌رایت میلز در سال ۱۹۵۶ همراه است. میلز بحث می‌کند که ایالات متحده تحت تسلط یک سری نخبگان قدرت است که یک گروه نسبتاً کوچکی از ثروتمندان و افرادی است که بخوبی به هم متصل است و به طور یکنواخت با هم تعامل دارند.

■ ادامه مدلهای ...

۲- مدل کثرت‌گرا: برخلاف میلز و دامهوف، تحلیلگران دیگر، مدل کثرت‌گرا را این‌گونه توصیف می‌کنند که به موجب آن قدرت بین بسیاری از گروه‌های ذینفع در حال رقابت توزیع می‌شود. کثرت‌گرایان منکر این هستند که قدرت، نابرابر توزیع شده است، اما آنها بر این عقیده‌اند که به طور کلی قدرت به طور گسترده در سرتاسر جامعه به شکل مراکز قدرت چندگانه در ایالات متحده توزیع شده است.

■ مشروعیت:

باورافراد که قدرت اعمال شده به آنها را عادلانه می‌دانند. برای مثال از نظر آنها یک رهبر ممکن است برای حکمرانی زاده شده باشد یا یک حکومت به طور دموکراتیک انتخاب شود.

■ آنارشیزم:

این لغت به معنی بدون حکمران است که در گذشته به صورت توهین آمیز به کار برده می‌شد تا در نیمه قرن نوزدهم در فرانسه به شیوه مثبتی برای توصیف یک ایدئولوژی اجتماعی و سیاسی مربوط به سازمان بدون حکومت، اطلاق شد.

■ اقتدار کارزماتیک

اقتدار کاریزماتیک وقتی وجود دارد که کنترل دیگران مبتنی بر خصوصیات شخصی یک نفر است. رهبران کاریزماتیک به دلیل شخصیت جذابشان یا احساس اعتمادی که در دیگران به وجود می آورند، اطاعت می شوند. هیتلر، گاندی، ناپلئون، جولیوس سزار و مائوتسه تانگ مثال های نوعی از رهبرانی هستند که مشروعیت آنها در اقتدار کاریزماتیک آنها بوده است.

■ اقتدار سنتی

در گذشته بسیاری از دولتها به اقتدار سنتی تکیه داشتند که در آن مشروعیت یک رهبر، ریشه در آداب و رسوم دارد. پادشاهان قدیم، اغلب ادعا داشتند که آنها با یک حق خدایی که مبتنی بر اراده خداست، حکمرانی می کنند.

■ اقتدار عقلایی - قانونی

اکثر حکومت های مدرن مبتنی بر اقتدار عقلایی - قانونی هستند. قدرت ماموران حکومتی مبتنی بر اداره ای است که این رهبران در آنجا هستند. کسانی که در اداره حکومت هستند، باید بر مبنای مقررات و دستورالعمل های خاص عمل کنند که حقوق و مسئولیت هایشان را تعریف و تعیین می کند.

■ شورش

طغیان علیه مقامات سیاسی که در برگیرنده استفاده از زور یا تهدید به زور است. شورشها، برخلاف انقلابات، بیشتر قصد دارند که رژیم یا حکمرانان خاص را برکنار کنند تا اینکه درصدد تغییر ساختاری در جامعه باشند.

■ مدیریت و حکومت متنفدان:

«حکومت متنفدان» در تمامی سازمان های رسمی صرفنظر از میزان وسعت آنها توسعه پیدا می کند. حتی در سازمانهای خیلی کوچک هم این گرایش مطرح می شود که اداره توسط گروه معدودی صورت می گیرد. «حکومت متنفدان» مستقیماً از الگوی مشارکت اعضای عادی گروه سرچشمه می گیرد.

■ سیاست:

علم سیاست به مطالعه پدیده «قدرت» و شیوه فرآیندهای «حکومت» می پردازد. این علم که به عنوان یک رشته علمی در آمریکا رشد کرد دو دلبستگی را در پی داشت:

الف: شناخت نظریه سیاسی شامل نظریه های سیاسی افلاطون، ماکیاوول، روسو، مارکس و دیگران

ب: سازماندهی دولتی «ساخت رسمی» و کارکردهای سازمان های دولتی

■ مروری بر مفاهیم فصل هشتم:

۱- اقتدار: قدرتی است که نهادینه شده است و به وسیله مردمی که به آنها اعمال شده به رسمیت شناخته می شود.

۲- اقتدار کاریزماتیک: اصطلاح ماکس وبر برای قدرت که به وسیله جاذبه های احساسی یا خصوصیات شخصی استثنایی رهبر در نزد پیروان مشروعیت می‌یابد.

۳- کمونیسم: به عنوان یک نوع آرمانی، یک سیستم اقتصادی است که تحت شرایط آن همه دارایی به صورت مالکیت مشترک است و تمایز اجتماعی بر مبنای توانایی افراد در تولید شکل نمی‌گیرد.

■ ادامهٔ مروری ...

۴- مدل نخبه: نگاهی به جامعه به عنوان اینکه به وسیله گروه کوچکی از افراد که در مجموعه مشترکی از منابع اقتصادی و سیاسی شریک هستند، حکمرانی شود.

۵- اقتدار عقلایی - قانونی: اصطلاح ماکس وبر برای قدرتی که به وسیله قوانین مشروعیت می‌یابد.

۶- مدل کثرت‌گرا: یک نگاه جامع که در آن بسیاری از گروه‌های متضاد در داخل یک جامعه به ادارات حکومتی دسترسی دارند و با همدیگر رقابت می‌کنند تا در تصمیمات دولتی نفوذ کنند.

■ ادامهٔ مروری ...

۷- جامعه‌پذیری سیاسی: فرایندی که به وسیله آن افراد نگرشهای سیاسی را کسب می‌کنند و الگوهای رفتار سیاسی را توسعه می‌دهند.

۸- قدرت نخبه: اصطلاحی که به وسیله سی‌رایت میلز برای یک گروه کوچک از رهبران نظامی، صنعتی و حکومتی که سرنوشت ایالات متحده را در کنترل دارند، استفاده شد.

۹- تروریسم: استفاده یا تهدید به خشونت علیه اهداف تصادفی یا نمادی در تعقیب اهداف سیاسی.

■ فصل نهم

عنوان:

کار و شغل و اقتصاد

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم کار و شغل و اقتصاد

۲- آگاهی از دیدگاه‌های مربوطه

■ مفهوم کار:

کار را به عنوان فعالیتی که کالاها و خدماتی را برای استفاده خود مشخص کرده یا در مبادله برای پرداخت، تولید می‌کند تعریف می‌کنیم. این تعریف مزیت شمول بر هر سه نوع کار را دارد: کار بازاری یا پرداختنی، که درآمد ایجاد می‌کند، کار اجباری که مردم برخلاف اراده‌اشان و با دریافت کم یا بدون دریافت مجبور به آن می‌شوند مثل بردگان یا زندانیان زندان‌ها، و کار غیربازاری یا غیرپرداختی که مردم آن را برای خودشان یا دیگران انجام می‌دهند شامل کارخانگی و کار داوطلبانه.

■ بازارها:

نواحی که در داخل آن خریداران و فروشندگان همدیگر را ملاقات می‌کنند تا کالاها و پول را مبادله کنند. لیبرالیسم عقیده دارد که بازار بنیان آزادی در جوامع مدرن و مبتنی بر انتخاب است، در حالیکه مارکسیست‌ها بحث می‌کنند که همین که مردم به بازار نابرابر وارد می‌شوند، صرفاً نابرابری مجدد ایجاد می‌کنند.

■ سرمایه‌داری:

جوامع سرمایه‌داری بر مبنای اعتقاد به اینکه سازمانها و افراد خصوصی حق دارند سود شخصی خودشان را تعقیب کنند، استوار است و جامعه از فعالیت‌های آنان، سود می‌برد. اگرچه فعالیت اقتصادی تحت سرمایه‌داری به وسیله تعقیب سود انگیزه می‌شود، افراد و سازمان‌هایی که در تعقیب سود هستند همچنین با خطر از دست دادن پول روبرو هستند. این ترکیب سودجویی و مخاطره‌پذیری فقط در شرایط برخورداری از مالکیت اقتصادی ممکن است.

■ فقر مطلق:

جامعه‌شناسان فقر را اغلب با تمایز بین فقر مطلق و فقر نسبی مطالعه می‌کنند. اصطلاح فقر مطلق به شرایطی اشاره دارد که در آن مردم ابزار تامین نیازهای اساسی زندگی را ندارند.

■ فقر نسبی:

از طرف دیگر اصطلاح فقر نسبی به استاندارد محرومیت متغیر اشاره دارد که در آن مردم سبک زندگی خودشان را با افراد دیگر جامعه یا جاهای دیگر مقایسه می‌کنند. بنابراین افرادی بسته به گروه مورد مقایسه نسبتاً بدون مزیت یا دارای مزیت محسوب می‌شوند.

■ از خودبیگانگی:

احساس و حالتی که توانایی‌های خود ما به عنوان موجودات انسانی بوسیله موجودیت‌های دیگر بر ما غلبه می‌یابد و ما را کنترل می‌کند. این اصطلاح در اول بوسیله مارکس برای اشاره به از دست دادن کنترل کارگران روی ماهیت وظایف کاری و محصول کار خودشان به کار رفت.

■ بورژوا و پرولتاریا:

اگرچه مارکس وجود چندین طبقه اجتماعی در جوامع صنعتی قرن نوزدهم (کشاورزان، خادمین، کارگران کارخانه، صنعتگران، مالکین بازرگانی‌های کوچک، سرمایه‌داران پولدار) را قبول داشت اما پیش‌بینی کرد که همه جوامع صنعتی در نهایت فقط دو طبقه را در برخواهند گرفت.

■ بورژوا و پرولتاریا:

بورژوا فردی است که مالک ابزار تولید ثروت در جامعه صنعتی است و پرولتر فردی است که برای بورژوازی در برابر دستمزدهای در حد امرار معاش کار می‌کند. در نظر مارکس، عامل کلیدی برای آشکار ساختن تاریخ، تضاد طبقاتی بود، تضاد بین آنهایی که کنترل ابزار تولید را در دست دارند و افرادی که برای آنها کار می‌کنند.

■ مروری بر مفاهیم فصل نهم:

- ۱- بورژوازی: اصطلاح کارل مارکس برای طبقه سرمایه‌دار، شامل مالکان ابزار تولید.
- ۲- کاست: سیستم رده‌بندی سلسله‌مراتبی، معمولاً مذهبی که نسبتاً ثابت و غیرمتحرک است.
- ۳- طبقه: اصطلاحی که برای اشاره به افرادی که سطح مشابهی از ثروت و درآمد دارند، به کار می‌رود.

■ ادامهٔ مروری ...

۴- آگاهی طبقاتی: در نظر کارل مارکس، آگاهی ذهنی به وسیله اعضای یک طبقه با توجه به منافع مشترک گسترده آنها و نیاز به عمل سیاسی جمعی که تحول اجتماعی را به دنبال دارد.

۵- نظریه وابستگی: رویکردی که معتقد است ملل صنعتی به استثمار کشورهای در حال توسعه برای سود خودشان ادامه خواهند داد.

۶- اقتصادی غیررسمی: انتقال پول، کالاها یا خدماتی که به حکومت گزارش نمی‌شود.

■ ادامهٔ مروری ...

۷- نابرابری اجتماعی: شرایطی که در آن اعضای یک جامعه مقدار متفاوتی از ثروت، پرستیژ یا قدرت دارند

۸- حرک ساختاری: حرکت عمودی گروه، طبقه یا شغل خاص نسبت به بقیه در سیستم قشربندی

۹- نظریه سیستم‌های جهانی: نگرشی است که سیستم اقتصادی جهانی بین‌المللی صنعتی خاص که کنترل ثروت را دارند و کشورهای در حال توسعه که تحت کنترل و استثمار هستند؛ تقسیم می‌شود.

■ فصل دهم

عنوان:

خانواده

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیم خانواده

۲- آگاهی از انواع خانواده

■ خانواده

«گوست کنت» جامعه شناس فرانسوی اعتقاد داشت که «خانواده» (نه «فرد») باید واحد اجتماعی علم در حال گسترش جامعه یعنی «جامعه شناسی» قرار گیرد. «چارلز هورتون کولی» جامعه شناس آمریکایی «خانواده» را اولین و ایده‌آلی‌ترین مثال برای «گروه‌های نخستین» می‌داند.

■ کارکردهای خانواده:

شش کارکرد دائمی به وسیله خانواده ایفا می‌شود.

۱- تولید مجدد

۲- محافظت

۳- جامعه‌پذیری

۴- تنظیم رفتار جنسی

۵- عاطفه و مصاحبت

۶- فراهم کردن پایگاه اجتماعی

■ خانواده راه‌یابی (نسبی) و خانواده فرزندزایی (سببی):

اگر شما مثل افراد مجرد باشید، احتمالاً خودتان را به عنوان خانواده راه‌یابی توصیف می‌کنید، خانواده‌ای که در آن یک شخص زاده می‌شود یا به فرزند خواندگی پذیرفته و در آن بزرگ می‌شود. در عوض وقتی ما ازدواج یا روابط صمیمی با شخصی برقرار می‌کنیم یا بچه به دنیا می‌آوریم، ما چیزی ایجاد می‌کنیم که جامعه شناسان به آن خانواده فرزندزایی می‌گویند.

■ سنوگامی:

بعد از ۲ نوع ازدواج یعنی: چند همسری و تک همسری، شکل سوم ازدواج سنوگامی یا ازدواج گروهی است که در آن همه زنان و مردان در یک گروه به طور همزمان با همدیگر ازدواج می‌کنند.

■ درون همسری:

شامل هنجارهای انتخاب همسر است که افراد را تشویق می کند در داخل نوع خود ازدواج کنند . در ایالات متحده یک هنجار درون همسری ایجاب می کند که الگوهای ازدواج از نژاد مشابه باشد.

■ دگرگونی در خانواده

اساسی ترین دگرگونی هایی که در طی چند دهه اخیر در «ساخت و روابط خانوادگی» در اغلب نقاط دنیا روی داده است را می توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱- وسعت ابعاد خانواده

۲- سن ازدواج

۳- گرایش ها و آمادگی های افراد در مقابل «طلاق»

۴- نسبت ورود زنان همسر دار به «بازار کار»

■ مروری بر مفاهیم فصل دهم:

۱- تبار دوجانبه: یک سیستم خویشاوندی که در آن هر دو طرف خانواده شخص به اندازه هم اهمیت دارند

۲- برون همسری: ملزوماتی که افراد همسران خود را بیرون از گروه های خاص انتخاب می کنند.

۳- خانواده گسترده: خانواده ای که در آن بستگان علاوه بر والدین و فرزندان (مثل والدین بزرگ، عموها، دایی ها، عمه ها و خاله ها) در یک خانه زندگی می کنند.

■ ادامه مروری ...

۴- مردم سالاری: یک حس قوت ارزش شخصی و غرور در جنس مرد.

۵- خانواده هسته ای: یک زوج ازدواج کرده و بچه های مجرد آنها با همدیگر زندگی می کنند.

۶- چندشوهری: شکلی از چند همسری که در آن یک زن می تواند چند شوهر همزمان داشته باشد.

۷- خانواده تک والدینی: خانواده ای که در آن فقط یک والدین از بچه ها مراقبت می کنند.

■ فصل یازدهم

عنوان:

پایگاه و نقش

اهداف:

آشنایی با مفاهیم و انواع پایگاه و نقش

■ پایگاه انتسابی:

بعضی از پایگاه‌های ما در دسته پایگاه انتسابی قرار می‌گیرند، آنهایی که برای ما در حین تولد تعیین می‌شوند و ما کنترل کمی روی آنها داریم یا اصلاً کنترل نداریم.

■ پایگاه اکتسابی:

پایگاه‌های دیگر نظیر آموزش و شغل در دسته پایگاه اکتسابی قرار می‌گیرند و آنهایی هستند که با تلاش فردی به دست می‌آیند.

■ پایگاه اجتماعی:

پایگاه اجتماعی ارزشی است که یک گروه برای یک نقش اجتماعی قایل است.

به طور کلی دو نوع پایگاه وجود دارد:

۱- پایگاه انتسابی یا «محول»

۲- پایگاه اکتسابی یا «محقق»

■ تحرک اجتماعی:

انتقال فرد یا گروه از یک پایگاه اجتماعی به پایگاه دیگر را «تحرک اجتماعی» می‌گویند و آن بر دو گونه است:

۱- تحرک افقی

۳- تحرک عمودی

■ تحرک صعودی:

این تحرک متضمن ترقی پایگاه اجتماعی فرد است، مثلاً کسی که با کوشش و سعی خود از یک شغل پایین اجتماعی به یک حرفه‌ای که در جامعه از ارزش بسیاری برخوردار است انتقال یابد.

■ دلایل تحرک اجتماعی:

میزان «تحرک اجتماعی» افراد به عوامل زیر بستگی دارد:

- ۱- ساخت شغلی متحول
- ۲- نرخ تولد در میان طبقات اجتماعی بالا
- ۳- تحصیل
- ۴- نگرش‌های فردی

■ نقش:

«نقش» الگویی از رفتار است که از فردی که پایگاه بخصوصی را اشغال می‌کند، انتظار می‌رود. هر پایگاه، نقش‌های چندگانه‌ای دارد که به آن متصل هستند، که مجموع نقش نامیده می‌شود.

■ ابهام نقش‌ها:

ابهام نقش موقعی رخ می‌دهد که متصدی نقش درباره نقش خودش نامطمئن است. یعنی انتظارات یک یا چند نفر از اعضای مجموعه نقش‌ها غیرواضح بوده و بنابراین برآورد آنها مشکل است.

■ تعارض نقش:

تعارض نقش زمانی رخ می‌دهد که متصدی نقش قادر به برآورد انتظارات یک یا چند نفر از اعضای مجموعه نقش نباشد. افراد درک می‌کنند که چه چیزی لازم است انجام شود اما به خاطر وجود دلایلی نمی‌توانند از آنها پیروی کنند.

■ تضاد نقش:

تضاد نقش زمانی رخ می‌دهد که انتظارات ناسازگاری از یک شخص در یک یا چند موقعیت اجتماعی وجود داشته باشد. مثلاً یک سرپرستی که تازه ارتقاء پیدا کرده است به عن وان یک دوست، او باید همکاری سابق خود را با دوستانش حفظ کند و به عنوان یک سرپرست باید کارمندی را که کارش رضایت‌بخش نیست، گزارش کند.

■ نقش اجتماعی:

منظور از نقش اجتماعی «Social Role» «یکی از فعالیت‌هایی است که شخص در جامعه برعهده دارد. چون نقشی را که فرد برعهده دارد، انتظاراتی را در دیگران بوجود می‌آورد، بنابراین می‌توان گفت نقش به معنای انتظاراتی تلقی می‌شود که شخص دارنده موقعیت و پایگاه اجتماعی باید آن را برآورده سازد.

■ مروری بر مفاهیم فصل یازدهم

۱- پایگاه برتر: پایگاهی که دیگران را تحت تسلط قرار می دهد و به موجب آن موقعیت عمومی شخص را در جامعه تعیین می کند.

۲- نهادهای اجتماعی: الگوهای سازمان یافته اعتقادات و رفتار بر محوریت نیازهای اجتماعی اساسی.

۳- پایگاه: اصطلاحی که به وسیله جامعه شناسان برای اشاره به طیف کاملی از موقعیت های تعریف شده اجتماعی در داخل یک گروه بزرگ یا جامعه به کار می رود.

■ فصل دوازدهم

عنوان:

ساختار و تغییرات اجتماعی

اهداف:

آشنایی با مفاهیم و عوامل تغییرات اجتماعی

■ کنش متقابل اجتماعی (تعامل اجتماعی):

اگر شما عملی در مقابل شخصی انجام دهید، آن شخص تحت شرایط معمولی، به اعمال یا کنشهای شما پاسخ خواهد داد. این کنشها و پاسخها، تعامل اجتماعی را تشکیل می‌دهند. چنین تعاملی می‌تواند خیلی غیررسمی و معمولی باشد.

■ انسجام اجتماعی

مفهومی است که توصیف کننده راه‌های متفاوتی است که مردم به همدیگر از طریق عضویت در نهادهای اجتماعی پیوند می‌خورند یا مقید می‌شوند. نهادهایی نظیر خانواده، سازمان‌های کاری و مذهبی.

■ فاصله اجتماعی:

درجه جدایی که بین افراد، گروه‌ها یا هر دو که اغلب به خاطر نبود دانش یا بعضی مواقع به خاطر تعصب نگه داشته می‌شود.

■ جمعیت‌شناسی رسمی و اجتهاعی

جمعیت‌شناسی به دو بخش تقسیم می‌شود:

- ۱- جمعیت‌شناسی رسمی که با جمع‌آوری، مرتب کردن، تجزیه و تحلیل و آرایه داده‌های جمعیتی همراه است.
- ۲- جمعیت‌شناسی اجتماعی که به ما کمک می‌کند تا درک کنیم مرگ و میر اطفال در بین افراد فقیر بیشتر از افراد غنی است.

■ عوامل جامعه‌پذیری

جامعه‌پذیری یک فرایند است و اجرای آن به عوامل جامعه‌پذیری بستگی دارد. افراد و سازمان‌ها مسئول انتقال فرهنگ یک جامعه هستند. از جمله مهمترین عوامل جامعه‌پذیری: خانواده، همکاران، مدرسه و رسانه‌های جمعی است.

■ بوم‌شناسی انسانی

بوم‌شناسی انسانی با روابط متقابل بین مردم و محیط جغرافیایی و محیط فیزیکی سر و کار دارد. بوم‌شناسان انسانی از دیرباز به چگونگی شکل‌دهی محیط فیزیکی به زندگی مردم علاقه‌مند بودند.

■ اثرات مهاجرت

مهاجرت از نقطه‌ای به نقطه دیگر اثرات گوناگونی به بار می‌آورد هم بر روی مهاجران و هم بر روی گروها و ساختارهای اجتماعی که این مهاجران درون آن جابجا می‌شوند. از لحاظ تاریخی پرمعناترین نتیجه «مهاجرت» «اشاعه فرهنگ» بوده است.

■ تعریف و نقش جامعه‌پذیری

«جامعه‌پذیری» فرآیندی است که طی آن فرد، شیوه‌های رفتاری، باورها، ارزشها، الگوها و معیارهای فرهنگی خاص جامعه را یاد می‌گیرد و آنها را جزء شخصیت خود می‌کند. جامعه‌پذیری دارای دو نقش اساسی است:

۱- از نظر فرد

۲- از نظر جامعه

■ مروری بر مفاهیم فصل دوازدهم:

- ۱- تغییرات انتقالی جمعیت: اصطلاحی که برای توصیف تغییر از نرخ زاد و ولد و مرگ و میر بالا به نرخ زاد و ولد و مرگ و میر نسبتاً پایین به کار می‌رود.
- ۲- هرم جمعیت: نوع خاصی از نمودار میله‌ای که توزیع جمعیت را برحسب جنس و سن نشان می‌دهد.
- ۳- تغییر اجتماعی: تغییر اساسی در طول زمان در الگوهای رفتاری و فرهنگ شامل هنجارها و ارزشها.